

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује

А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Бошковића Радосава* (Београд),
д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), *Конеског Б.* (Скопље), д-ра *Нахшигала*
Рајка (Љубљана), д-ра *Раковића Франа* (Љубљана), д-ра *Скока Петра*
(Загреб), д-ра *Шевановића Михаила* (Београд), д-ра *Томановића Васе*
(Скопље), д-ра *Хрстић Маџа* (Загреб)

XVIII КЊ. 1—4

БЕОГРАД
1949—1950

ПОПРИДЕВЉИВАЊЕ ГЛАГОЛСКОГ ПРИЛОГА НА -ЋИ

Питању облика глаголских прилога, њиховој природи, значењу и функцијама у нашем језику обраћало се сразмерно доста пажње. И овде наравно, као што то у науци често бива, није било слагања у мишљењима — пре свега у мишљењу о томе каквог је порекла глаголски прилог садашњи с обликом на -*ћи*. Једни граматичари, између њих Даничић (Историја облика, стр. 352) и Лескин (Serbokroatische Grammatik, 552) — а с њиме се у овоме слаже и А. Мусић (испор. Značenje i upotreba participia u srpsko-hrvatskom jeziku. — Rad JAZU, 250) — сматрали су да данашњи овај облик није ништа друго до адвербизирани некадашњи партицип презента у облику ном. мн. м. рода. С много мање разлога Миклошич (Vergleich. Syntax, стр. 282) и Т. Маретић (Gramatika i stilistika, II издање, § 624 а) мислили су за глаголски прилог на *ћи*: први — да је то стари облик ак. једн. ср. рода, — а други да је овај облик по постанку идентичан с прилозима: *лећи*, *зими*, *лани*, тј. да је то управо некадашњи лок. једн. (испор. у цитираном делу § 486 а). У критици својој наведене Мусићеве расправе проф. А. Белић (в. Јужнослов. филолог XIII, стр. 195—202), полазећи од околности под којима је једино ова ранија деклинациона форма могла постати прилошком речју, неопорециво је доказао да данашњи облик глаголског прилога садашњег може бити само стари облик ном. једн. женск. рода. Тим је за нас ова страна питања добила потпуно разјашњење, и нема више никакве потребе задржавати се на њој. Али, овај облик и у савременом језику има каткад својство и службу речи деклинације. И није од мањег интереса расправити питање под каквим опет околностима ова прилошка реч сад поново улази међу речи деклинације, у коју категорију речи је ту можемо убрајати, и колике је размере тај појав у нашем савременом језику узео.

Не мора се имати неког изузетног лингвистичког образовања па да се зна да: *врућ*, *могућ*, *будући*, *идући*, *следећи*, *шекући* и сл.

речи, с једне стране, имају службу придева и сва њихова својства, те се као придеви једино и осећају, и да, с друге стране, по пореклу своје нису ништа друго него облици глаголског прилога садашњег. Даље, није тешко запазити да се у савременом књижевном језику, нарочито код неких најновијих писаца наших, јавља тенденција да облик глаголског прилога на *-ћи* све више употребљавају у служби придева. Ту налазимо: и *висећу* лампу, и *залазеће* сунце, и *јецајуће* покајнице, и *клечећу* молитву, и *жмурећу* грабљу, и *прешеће* сељаке, и *лежећи* став, и *мислећи* човека, и *молећи* глас, и *умирући* час, и *бијуће* срце, и *горуће* образе, и *узбуђујући* мирис, и *плачући* глас, и *неверујуће* људе, и *горећу* зграду чак. У нашем народном језику, међутим, чије принципе књижевници никада не смеју занемаривати, попридевљивање глаголског прилога није узело нарочито широке размере. Истина је да се и у језику народном, узетом у најширем смислу ове речи, зна за *шекућу* воду, за *шеглећу* ст. ку, за *срамећу* девојку, за *лежеће* благо, за *владајући* дом, као што придеви (по постанку облици гл. прилога): *врућ*, *болећ*, *држећ*, *могућ* и *свемогућ* у народу имају најширу употребу. Тако исто је врло вероватно да се попридевљивање облика глаголског прилога на *-ћи* наслањало на девербативне придеве с истим завршетком, али друкчијег постања, тј. на придеве типа *сџајаћи*¹ (*сџајаћа вода*, *сџајаћа војска*, *сџајаће одело*), *ораћи* (*ораћи во*, *ораћа земља*), *сџаваћи* (*сџаваћа соба*, *сџаваћа кошуља*, *сџаваћа капа*), *илешићи* (*илешића игла*), *шоварићи* и *шиваћи* (*шиваћа машина*, *шиваћа игла*), *везићи* (*везића игла*) и сл. придеве, који су у народним говорима и доста чести и врло обични. Па ипак нема никакве сумње да поједини књижевници у употреби глаголског прилога с придевским функцијама често иду даље него што то принципи развитка и богаћења нашег књижевног језика допуштају. Другим речима, у језику књижевника наших, а нарочито у језику дневне штампе, гдекад наилазимо и на лингвистички неоправдану употребу глаголског прилога у придевској служби. Сем тога, ако случајеве попридевљивања глаголског прилога на *-ћи* упоредимо с употребом других неких глаголских облика у служби обичних придева, уверићемо се у слободност околности под којима се ово попридевљивање у првом случају врши. Док сваки трпни глаголски придев, рецимо, у нашем језику може постати обичним придевом — исп.: „Трпни придев свакога

¹) Одбацујући, делимично или у потпуности, сва ранија тумачења (Миклошича, Даничића, Лосја, Мејеа, Вондрака и Хавранка) — питање постанка ових придева је документовано расправио и објаснио проф. Р. Бошковић у својој расправи *Придеви Шииа ораћи* (Наш језик, књ. I, св. 3—4), нове серије.

глагола, разуме се само прелазног, може бити употребљен и употребљава се у придевској служби да означи својства неке претставе која је резултат радње вршене или извршене на тој претстави као на објекту“ (Наш језик VII, стр. 197) — и док „остаје као поуздано да променљивост радног глаголског придева могу имати глаголи који значе стање и то на првом месту они који су свршеног вида“ (Наш језик II, стр. 39), — ни за једну групу глагола не може се рећи да њихов глаголски прилог садашњи у свакој прилици може постати придевом. Једанпут овај облик неког глагола може бити придевски употребљен, у другој прилици не може никако. Све зависи од тога шта у којем случају дотични глагол означава. У познатом стиху из класичне народне песме — Све пустога блага *лежећега*, реч *лежећи* казује одлику блага, новца који стално лежи, који се никако не пушта у промет, за разлику од новца који тече; који је у оптицају. Народ, међутим, никада не би казао *лежећи* човек, рецимо, ни за онога ко због какве болести било како дуго лежи; нити одговарају природи нашег језика придевски употребљени облици глаг. прилога у примерима: Још два три пута петом удари *лежећега* по лицу и Убица све сваљује на *лежећега*, о којима ће ниже бити речи. А затим, док трпни глаголски придев у придевској служби увек показује својство објекта на коме је радња вршена и „док се обликом радног глаголског придева означава стање, односно својство субјекта“ (Наш језик VII, 197), придевизирани глаг. прилог може одређивати својство ма чега што је на било који начин у вези са радњом означеном глаголским прилогом садашњим који је добио придевска својства. И он, истина, најчешће означава својства свога субјекта (испор. *висећу* лампу, *злазеће* сунце, *гореће* образе, *дршћуће* руке, *мислеће* људе и сл.). Али у примерима: *шрчећи* корак, *кличећа* молитва, *жмур-ћа* грабња, *плачући* глас, *лежећи* став и сл. — *шрчећи* означава својство корака у трчању, корака којим се трчи; *кличећа* — молитву за време које се клечи, која се врши у клечењу; *жмурећа* — грабњу по сваку цену, грабњу која се врши затворених очију, жмурећи; *плачући* — глас у плачу; *лежећи* — став лежања, — означава се, дакле, својство нечега што је средство или начин вршења радње, или било шта друго, а не само њен субјекат. Ово, разуме се, питање употребе глаголског прилога на -ћи у придевској служби чини још сложенијим, и утолико је потпуно разјашњење тога проблема, по нашем мишљењу, значајније.

Важност разјашњења овога питања се, можда и сасвим случајно, превиђала. Истина граматичари наши, још од В. Караџића,

давали су правила за употребу облика глаголског прилога у придевској служби. Сам Вук, у другом издању српске граматике (уз Рјечник 1818, стр. LX), говорећи о глаголском прилогу на *-ћи*, испод текста напомиње да ове облике народ „у говору свагда узима као *gerundia*“, али би се, додаје он, „у писању могле узети и за права причастија (као прилагателна имена), н. п. *и́прајући*, *и́прајућа*, *и́прајуће*, зашто је и народ њекоје узео и обратио у прилагателна имена (тј. у придеве — М.С.) н.п. *шѣкућа* вода, *сшàјаћа* кошуља, *сшàваће* аљине, *плѣшића* игла итд.“ А Т. Маретић каже да „има у народном језику неколико придјева који су својим постањем управо партиципи презента, т. ј. имају сва три рода и склањају се у синг. и плур. То су *држећ-држећа-држеће* (тј. здрав, јак), *могућ-могућа-могуће*, *срамећ-срамећа-срамеће*, *шѣлећи-шѣлећа-шѣлеће*, *врућ-врућа-вруће* (од глагола *врѣши*); овамо иду и ријечи: *носећа* (жена), *шѣкућа* (вода)“, (Gramatika i stilistika, II izd., § 250 a). И због тих придева, вели Маретић, Вук допушта придевску употребу глаголског прилога на *-ћи*. А сем ових он наводи из Вука: *будући*, *лећећи*, *идући* и *приближујући се*; из Даничића опет *будући*; из Ивековићева Живота светаца: *гореће* (свијеће), *војујућа* (црква), *сшрадајућа* (чистина), *посвећујућа* (милост божја), *идућа* (ноћ) и *умирући*; из Љубибратићева превода Корана: *вјерујућа* (робиња), *знаућ* (бог) и *лећеће* (птице); из народних песама — *лежеће* (благо). Након свега Маретић мисли „да се у књижевном језику може употребљавати партицип презента (а није сам Маретић задржао погрешан назив за овај облик, јер он то у нашем језику није и не може бити¹⁾), али само у пријекој нужди, т. ј. гдје описивање или замјењивање другим ријечима или смета или не даје смисао који треба“. Ако само укажемо на то да се место *дршћуће* руке, *горући* образи, *залазеће* сунце и *плачући* глас може рећи *дршаве* руке, *узаврели* образи, сунце *на заласку* и *плачни* глас — видеће се да је изнесено Маретићево мишљење неосновано. Још мање се може дати за право А. Мусићу кад каже да „пратици презента активни и партицип претерита активни I као такви (мисли као глаголски прилози — М. С.) не могу долазити у атрибутивној служби“ и да „стога долазе у овој служби само неки од тих партиципа који су из давнина сачували придјевну природу“ (Rad 250, стр. 142). Наводећи овде Маретићеве примере, Мусић додаје да су „врло ријетки *чи* партиципи у атрибутивној служби од другијех глагола“. Свакако стога што цело ово сложено питање претходно није довољно осветљено, дата правила, и уколико су тачна, никако

¹⁾ Објашњење у загради је моје.

нису прецизна и одређена, те ни практично нису могла послужити као сигуран путоказ у томе шта се може узети за принцип на коме у књижевном језику почива оживљавање једне категорије која нема одвећ широку базу у народном језику. Па ни сви примери из којих је требало да ова правила буду изведена нису једнаке вредности. Мислим на оне примере које Маретић наводи из Ивековића и Љубибратића, и зато ћу се на њих навратити ниже, тамо где будем говорио о материјалу из језика других књижевника чији језик сам у ову сврху прегледао. Већ за Вуков пример *приближујући се* (Да ново љето и остале *приближујуће се* празнике у здрављу проведете) проф. А. Белић је (у своме чланку *Једно начелно питање*. — Наш језик II, стр. 1—6) указујући на то да је пример узет из једног писма владици Ј. Рајачићу — утврдио да је, као и више других речи ту, позајмљен из црквеног језика, и он се, према томе, не може узимати у обзир тамо где је реч о народном језику и о књижевном, који се на основама народног језика развија.

У наведеном чланку проф. Белића ово питање је, како се и по наслову његову може закључити, принципски постављено и, ма да у њему нису расправљене све појединости, свакако су дате основе решењу целог проблема употребе глаголског прилога на *ћи* с функцијама и својствима правих придева. Проф. А. Белић је овде, анализом неколиких примера из народног језика јасно оцртао услове за тачну употребу променљивих глаголских прилога. Утврђујући по реду: да *држећ* не значи „који сада држи“, како би требало да буде кад би тај облик био партицип, већ значи „прилично снажан, доста очуван“; да је *могућ* придев и не значи „онај ко може“ (треба рећи *сада*), јер значи особину која је стална, а не глаголску радњу која се неком лицу у једном одређеном времену приписује; да је *шеглећи* во — „во за вучу, а не онај који сада вуче“; да *врућ* не значи онај „који сада ври“, већ јако топал“; да *носџа* жена није жена која сада нешто носи, већ жена „која носи у себи“, да је *шекућа* вода „аqua viva, жива, покретна вода, за разлику од мртве, стајаће воде“ (ваља нарочито истаћи да је ово *за разлику од нечега што је иначе исте врсте* један од главних услова за употребу глаголског прилога на *-ћи* у придевској служби — М. С.); да *лешџи* корпус јесте „корпус који је стално у покрету, којег је покретност стална особина“; да је *идући* „једнако са потоњи, први на реду, најближи“ и да *будући* „значи приближно што и идући“ (Наш језик II, 4) — Белић закључије да облици глаголских прилога постају придевима „када престају бити по значењу партиципи и почну означавати какву сталну особину или уопште особину

предмета“ и обично „после мењања њихова унутрашњег значења“. Касније, у својој књизи *О језичком развићку и језичкој Природи* (Београд 1941) проф. Белић је, опет иза анализе значења неких примера, одређеније и потпуно, прецизно и јасно показао како „партиципи глаголски прелазе у придевске речи на тај начин што им се значење радње промени у значење особине или што им се привремено вршење радње измени у стално, тј. у сталну радњу која се схвата као особина“ (стр. 73).

Из овога се јасно види да значење глаголског облика о коме говоримо данас није оно које је наш језик имао у далекој прошлости и какво је познато у језику старословенском, из којег је пренето у стари српски црквени и књижевни језик. Наш народни језик ову особину раније несумњиво није познавао, већ ће се она у њему бити каснија развила (исп. А. Белић: „Међу особинама које наш народни језик није имао био је и променљиви радни глаголски придев, нарочито садашњег времена“, *Наш језик II*, стр. 1 и Т. Маретић; „По свој прилици прости народ није ни у старини имао партицип презента, тј. није га склањао, као што га не склања ни данас“ — *Gram. i stil.*, стр. 196). Развијајући особину придевске употребе глаголски прилог у народном језику, у тој функцији, дакле, није добио и онај карактер који је некада имао. Док је раније то био глаголски придев, партицип, и као такав казивао особину појма која се садржи у радњи глаголској само за извесно време, тј. за време вршења радње у предикату, односно у глаголу на који се партицип односи, — он је сад постао категоријом која казује сталну особину именице, постао је придевом. И то не преко партиципске службе, већ непосредно од герундија (глаголског прилога). Не ни тако једноставно како би се могло претпоставити, аналого другим случајевима у којима према прилогу имамо придев. Овај појав попридевљивања глаголских прилога је свакако сложенији. Он се, по нашем мишљењу, заснива на истоветности значења неких глагола и придева, с једне, и на формалној једнакости облика прилога и придева, с друге стране.

Будући да су глаголски партиципи, налазећи се службом својом на средини између субјекта и предиката, пошто су формално изгубили везу с именицом, постали само глаголске одреднице, и на тај начин постали глаголски прилози (А. Белић, *Јужносл. филолог XIII*, стр. 200), још пре су — разуме се у друго, касније време — могле постати придевима речи које су с овима имале исту службу, ако су већ биле и истога облика с њима. Казујући радњу или стање, глаголи своје субјекту приписују неку особину — обично привремену, али некада и сталну. Та особина много је

чешће временски ограничена, па ипак знатан број глагола чак и без обзира на вид, већ у корену своме носи значење обележавања сталности или трајности стања, односно особине. У примерима: Пространа равница *цружала се* у недоглед, Бистра вода на планини *жубори*, Земља се *окреће* око своје осовине, Морски вали *запљускују* бедеме старога града, Сву су гору врхом *надвисиле* и сл. — глаголи означавају трајно и стално стање, односно особину својих субјеката — оно исто, дакле, што значе и придеви. Указаћемо овде на подударност значења безвременски употребљених глаголских облика и придева у реченицама: Он *пази* и Он је *пажљив*, Пут *вијуа* и Пут је *вијуав* и сл. случајеве, где глаголи као и придеви означавају особину. Ако глаголски облик сам собом, или други који елеменат у реченици, не уноси никакво ограничење у трајност и сталност глаголом казане особине, онда он и не означава ништа друго сем те особине. Глаголски прилог садашњи, као такав, у себи не садржи никаквог ограничења ове врсте. А сваки „глаголски облик када изгуби временски карактер постаје придев“ (Белић, О природи и развоју језика, стр. 186), — овде утолико пре што поред истоветности значења ту постоји и идентичност облика; глаг. прилог садашњи се, каогод и придеви м. рода, завршава самогласником *и*. Зато је он могао добити и добио је и остала својства придева, на првоме месту разликовање рода и броја и промену по падежима, и на тај начин је постао придевом. Од коликог је значаја у овоме била једнакост у облику гл. прилога и придева види се и по неким одликама придевски употребљених глаголских прилога, на којим (одликама) ћемо се задржати нешто даље, тек пошто прегледамо материјал из језика савремених писаца и из њега издвојимо оно што није створено на утврђеним основама, према природи народног језика.

У језику појединих књижевника употреба глаголских прилога на *ћи* с функцијама и својствима придева — то смо већ истакли — знатно је ширих размера него у народном језику. И свакако је од интереса утврдити да ли су принципи ове употребе у књижевном језику исти као и у народном и, уколико нису, који су моменти утицали да се језик неких књижевника у примени појава поприведљивања глаголског прилога донекле разликује од народног.

Често богатији свет мишљења и појмова, који се износи у књижевном језику, тражи, природно је, и шире изражајне могућности. Писци — нарочито познаваоци страних језика, у којима се скоро редовно глаголски партиципи употребљавају с придевским својствима — у првом реду при премоћу са страних

језика, а и иначе, осећају потребу да и сами ове облике тако употребљавају. И ови су, уколико их сигурно осећање сопственог језика не води, сада у прилици да изађу из онога што чини оквир природе нашег народног језика, па овај појав баш зато чешће и наилазимо код појединаца. Ми смо већ видели како се и саме Вуку Караџићу десило да под утицајем језика којим су се још служили људи из онда учених кругова нашега друштва употреби овај облик онако како се он зацело у народу не би употребио — наравно у случају кад се обраћао једној личности из поменутих кругова (види горе). Тако исто се могло десити Ф. Ивековићу (у Животу светаца) и М. Љубибратићу (у преводу Корана) да падну под утицај језика — на коме је први највише читао дела ове врсте, односно језика с којег је други преводио дотично дело. А шта се тек не може срести код писаца чије осећање народног језика није најпоузданије, који принципе овог језика довољно не познају, а уз то држе да се и у нашем језику могу користити различне могућности изражавања других језика. Да би то утврдили прегледаћемо овде нешто материјала, узетог не само из писаца чији се језик може сматрати обрасцем најбољег него и из оних осредњих; не само из писаца који се не удаљавају од основа нашег народног језика већ и из оних што овде себи допуштају више слобода; не само од писаца из једне покрајине већ од понеког из разних крајева наших, из неколике књижевне генерације, и најзад, не само из оригиналне него и из преводне књижевности*.

* Материјал сам узео из дела :

- 1) Ђ. Јакшић, Целокупна дела, књ. I (издање Народне просвете); обележававам их скраћеницом ЂЈ;
- 2) Ст. М. Љубиша, Приповијести црногорске и приморске (издање Срп. књижевне задруге), скраћ. СМЉ;
- 3) М. Глишић, Целокупна дела, књ. I (издање Нар. просвете), скраћ. МГ;
- 4) Л. К. Лазаревић, Целокупна дела (издање Нар. просвете), скраћ. ЛЛ;
- 5) Ксавер Шандор Ђалски, Под старим крововима (издање Срп. књижев. задруге), скраћ. Ђ;
- 6) С. Сремац, Приповетке (издање Срп. књижевне задруге), скраћ. СС;
- 7) Св. Ђоровић, Целокупна дела, књ. I (издање Народне просвете), скраћ. СЂ;
- 8) П. Кочић, Целокупна дела, књ. I (издање Народне просвете), скраћ. ПК;
- 9) М. Миљанов, Целокупна дела (издање Народне просвете), скраћ. ММ;
- 10) Б. Поповић, Чланци и предавања (издање Срп. књиж. задруге), скраћ. БП;
- 11) М. Петровић, Кроз поларну област (издање Срп. књиж. задруге), скраћ. МП;
- 12) Ј. Скерлић, Писци и књиге, књ. I и IV, скраћ. ЈС I или ЈС IV;
- 13) И. Андрић, Приповетке I (издање Срп. књ. задруге), скраћ. ИА;

Тако ће се, мислим, дати највернија слика стања овога питања у књижевном језику.

И у језику писаца наилазимо на неједнаку употребу глаг. прилога садашњег у придевској служби. Ова употреба није код свих писаца условљена истим језичким околностима; и по њој писце можемо поделити у неколике категорије. Једни од њих задржали су меру ове употребе која углавном одговара њеном стању у говорима народним. То су писци из којих смо узели примере:

Ох, Боже, ти који си *свемогући* ЛЛ, 285, — Што ће онај *лежећи* новац? ЛЛ 90, — Али је вода *врућа* и црна као мастило ЛЛ, 277, — То сам могао говорити само о плавим очима, о слаткој тузи и тужном весељу, о *жуборећем* поточићу ЛЛ, 40, — Тада су се већ почели разносити *узнемиравајући* гласови ЛЛ, 394, — Истога дана и два *идућа* дана редиговано БП, 147, — Он је још говорио о *шекућој* критици БП, 88, — Ми ћемо учинити све да им љубав вратимо у мање *звечећој*, али исто тако доброј валути БП, 169, — Она се, поред *посшојеће* раније речи, ствара наново БП, 179, — Не желим да се мешам у *шекуће* књижевне догађаје БП, 189, — Ређају се свесне мисли о неправди, о рђавом поретку, о *могућем* бољем стању БП, 210, — У *идућем* тренутку нађе онај кључ БП, 272, — *Идућег* дана ветар је био јачи БП, 146, — Шум таласа је био *залушујућ* БП, 143, — *Будући* посланици, народни заступници ПК, 286, — У нашу варош га је донио некакав члан некаквог *душујућег* позоришта ПК, 289, — Има несретњега сина који место *добро чинећега* оца свако неваљанство чини ММ, 149, — Не ниска грабња *жмрећа* само да ију ММ, 149, — Виде да је најлепше место за

14) М. Богдановић, Стари и нови и неки чланци из Срп. књ. гласника, скраћ. МБ, или МБ СКГ с римском цифром поред ње;

15) Б. Ћосић — неке приповетке из Срп. књиж. гласника, скраћ. БЋ СКГ с римским бројем који означава књигу нове серије Гласника;

16) Јован Максимовић, превод с руског Браће Карамазових од Ф. М. Достоевског, скраћ. ЈМ I, II, III, IV или V (римски бројеви означавају број књиге (у издању Народне просвете);

17) Низ приповедака и чланака објављених у Срп. књиж. гласнику у времену после 1930 год. од Јеле Спиридоновић, Р. Ратковића, М. Борисављевића, С. Бага, Иностраног и др., скраћ. СКГ с римским цифрама које означавају књигу нове серије Гласника;

18) Примери из језика после Другог светског рата, као и дискусија тих примера, дати су на крају.

долазеће мусафире ММ, 161, — Шетају неколико кокоши с пилићима и једна *вечишо носећа* кучка СЂ, 150, — Свратио на кисељак директор *џушујуће* позоришне дружине СЂ, 202, — Гледа их *молећим* погледом СЂ, 121, — Ваздух је свјеж, пријатан, прекаћен јаким *оџијајућим* мирисом СЂ, 243, — Рече некако меким, *молећим* гласом СЂ, 139, — Морао је човек узвикнути у чуду кад је видео Љубивоја, негдашњег глумца из *џушујуће* друштва СС, 3, — Тако да их назовем покретне или *лећеће* кафеције СС, 72, — Затим је био *џушујући* учитељ код наших Црновунаца СС, 75, — Док није престао сасвим да долази, као што ће *следеће* посведочити СС, 77, — Како је то било дознаћете из *следеће* главе СС, 78, — Као мачка *вруће* огњиште што чува СС, 78, — Агентима *осигуравајућих* друштава СС, 87, — Успут се на понекој санти или *џловећем* леденом брду улови МП, 207, — Радило је 40 великих *џловећих* китоловних станица МП, 223, — Поред свих *моућих* замерака не могу се одрећи задовољства МП, 225, — И да ће преко Гренланда ускоро прелазити *будући* морски трговински путеви МП, 242, — На броду је за *идући* ловачки поход обично остајао капетан МП, 205, — Брод „Космос“ *џловећа* топионица и фабрика једног китоловног предузећа МП, 223, — Мора се на томе месту дочекати и *идућа* зима МП, 111, — *Идуће* године о њој се ништа није могло чути МП, 74, — Отаџбине и *болећег* није СМЈБ 150, — Закључено на обичном мјесту од правде и печатењено *висећим* печатом СМЈБ, 16, — Да се намјери на духовника *болећа* и милостива СМЈБ, 194.

Међу овим примерима има таквих који се у говору простог народа не чују, не нарочито у везама у каквим су овде употребљени; *узнемиравајући*, на пр., *џосшојећи* и *следећи* прост народ не би казао — највероватније зато што су и основни глаголи, ако не сасвим непознати, свакако ретки у говору народном. Али кад тачно утврдимо значење сваког од ових облика, лако ћемо се уверити да су они придевска својства добила под сасвим истим условима као остали примери чија употреба је и обична и честа у говору најширих народних слојева. *Узнемиравајући гласови* јесу гласови с особинама који свакад, у свакој прилици, узнемиравају, или бар могу узнемиравати; *џосшојећа реч* је реч која трајно постоји и чије означено својство произилази из таквог овог постојања итд. *Текући*, односно *шекућа*, народ употребљава једино уз именицу *вода* да значи њено стално својство, по коме се разликује

од вода што не теку. Исти овај пример уз именице: *кришка*, *догађаји*, *послови* и сл., уколико се уз још коју употребљава, створила је потреба да се њим означи својство онога што је у току. Тај придев овде није постао од облика глагола *шећи* у његову основном значењу, већ од тога глагола са значењем *бићи* у *шоку*, а ово је значење у народу, међутим, мање обично или непознато. Од осталих наведених мање су обични примери: *добро чинићега* оца, *мање звечећа* валута и *вечишо носећа* кучка, а због чега — то ћемо ниже видети.

Неки писци избегавају сваку употребу било којег глаголског прилога на -ћи. У језику М. Глишића и И. Андрића, управо у по једној њиховој прегледаној збирци приповедака — изузев придева *врућ*, који је по значењу потпуно изгубио сваку везу с обликом од којег је постао — ја нисам нашао ни једног оваквог придева. За пример: „Својим неприличним понашањем и *опадајућим* и *клеветшајућим* изразима у више је прилика и пред другим личностима вређао и опадао потписанога“ (МГ, 140) иако је узет из једне Глишићеве приче, не можемо рећи да је из пишчева језика, нити из обичног језика његових лица. Ова реченица је из тужбе коју једна личност те приповетке подноси начелнику среза против друге личности, а тужба је писана по утврђеном образцу, са стереотипним изразима и обртама стила ондашње администрације. Друго је питање да ли услови попридевљавања глаг. прилога овде допуштају придевску употребу облика *опадајући* и *клеветшајући*. На то питање може се одговорити потврдно: *опадајући* и *клеветшајући* изрази може се казати за изразе који су такве природе да се њима увек опада и клевета, а баш с тим значењем они су и овде употребљени. И, према томе, употреба њихова ту почива на истим принципима као у познатим примерима из народног језика.

Много је већи број наших писаца, нарочито међу млађима и најмлађима, који су употребу глаголског прилога на *ћи* с придевским одликама знатно проширили — свакако, како смо већ рекли, под утицајем ове особине у страним језицима, на којима је књижевност дотичних народа много читана и на којима су претставници наше књижевности и културног живота проширивали своје духовне видике и продубљивали своја знања. Један од најзначајнијих претставника ових писаца, и онај чији ће утицај на књижевни нараштај почетка двадесетог века и у овом погледу бити осетан, несумњиво је Ј. Скерлић. Могућности за попридевљивање глаголских прилога он је користио више од свих новијих писаца пре њега. А у којој мери може се видети из примера:

Трошећи најбоље своје снаге и најлепшу своју енергију у ситним и *понижавајућим* борбама за комад хлеба ЈС I, 4, — Живот проводи по својој вољи и по своме закону, без грозних *прешећих* лица претпостављених ЈС I, 18, — Ко се не сећа оне слике у „Спахији“, оних мрских и *прешећих* сељака наоружаних косама ЈС I, 27, — Он постаје борбен друг нових људи и *мислећих* пролетера ЈС I, 32, — Са *немогућим* стиховима какве данас не праве ни најслабији версификатори ЈС I, 44, — Нико не треба да се броји међу *неверујуће* ако види у правди велику веру људскога живота ЈС I, 83, — То је утицај једне мртве безбојне средине, средине оскудне и *разоравајуће* која не трпи ништа више изнад општега блата и општега јада ЈС I, 101, — Машта је богата обилна и чудесна, живот оскудан, сув и *разоравајући* ЈС I, 101, — Она је једна од оних лепота од чијег блеска очи заслепе и које као *блудећи* огањ води људе у пропаст ЈС I, 111, — То није она разумна, тиха *умирујућа* и хигијенска љубав ЈС I, 144, — Дао је једно такво дело и један у толикој мери тенденциозан и *убличавајући* роман ЈС IV, 42, — Он ме назива окуженим и *окужавајућим* бесомучником ЈС IV, 47, — У своје дело унеће много локалне боје, и то често локалне *дречеће* боје ЈС IV, 52, — Ту су *пушујући* глумци ЈС IV, 57, — Она потсећа на *срцеџарајуће* проповетке ЈС IV, 59, — Бележи песме које чује и које ће згодно, на *одговарајућим* местима, знати употребити ЈС IV, 64, Пре приличи за почетак *пушујућег* друштва ЈС IV, 72, Сва чаршија гледа за њом, и *мимопролазећи*, и они што седе по ћепенцима ЈС IV, 79, — И тај је корак *узнемиравајући* и опасан ЈС IV, 93, — И нас лагано за срце хвата *очаравајућа* музика нових флуидних стихова ЈС IV, 128.

Но ма колико да је Скерлић под утицајем страних језика (специјално француског) у погледу давања придевских особина глаголском прилогу садашњем он, у ономе што је битно, не прекорачује границе карактера народног језика. И у овим случајевима где су ти примери најмање обични, као што су: *мислећи* пролетери или *прешећи* сељаци, није реч о пролетерима који само у једно дано време мисле нешто, ни о сељацима који су само у једној прилици претили некоме, већ о пролетерима чија је особина то што, за разлику од других, стално мисле, управо умеју да мисле, што су мишљењем активни, и о сељацима који стално имају изглед као да прете, опет за разлику од других који нису таквог изгледа. Тако исто и у случају с примером *неверујући* се не говори

о онима који нешто једанпут, у било којој датој прилици, не верују, већ о таквима што уопште (дакле, стално) не верују. Ово се, уосталом, јасно види из целе реченице како је она напред наведена. И у свима другим Скерлићевим примерима поприведљивање глаг. прилога садашњег извршено је под истим синтаксичким условима. Па и скоро сви новији писци се већином у овоме питању држе истих принципа, ма колико да често облик глаголског прилога на *ћи* употребљавају придевски:

Посуше танку линију барута до самог угла зида иза кога се могло сакрити у *лежећем* ставу БЂ СКГ, XXXVII 8. — Ужива у овоме јасном и *узбуђујућем* мирису БЂ СКГ, XXXV 565, — Ниска фотеља превучена тамном црвеном свилом која пламти под *својећом* лампом БЂ СКГ, XXXV 561, — Тада би у кречној *дрхћећој* светлости изишао из мрака БЂ СКГ, XXXVII 1, — И престаде скрушена *кличећа* молитва СКГ, XXXVIII 421, — Уз заједничку сарадњу свих *одлучујућих* чинилаца у Европи СКГ, XXXVIII 552, — Њена мисао одводи осећању да је сузбијати љубомору и ублажавати је нешто *унижавајуће* СКГ, XXXV 610, — Кршим трску око себе подражавајући *прешеће* ударање роговима СКГ, XXXVII 162, — Ту су нам мистици, та божја деца *горућих* срдаца СКГ, XXXVIII 422, — Да би та сазнања могао да изрази у облицима данашње *одговарајуће* терминологије СКГ, XXXVII 73, — Наједном забруја *прешеће* режање и гомила паса крете према мени СКГ, XXXV 563, — Вече је изнад Муре, у води одблесак *залазеће*г сунца СКГ, XXXVIII 401, — Она се играла дугим ресама шпанског шала који беше преко *својеће* лампе СКГ, XXXV 563, — Хука таласа и одзива *лушајућих* звонцета остајали су иза њега СКГ, XXXIII 407.

Поприведљивање облика глаголског прилога садашњег нигде код прегледаних писаца није узело шире размере него у есејима М. Богдановића. А ни у њега тај облик се не употребљава партиципски, тј. за обележавање привремене особине, већ свагда с функцијама правог придева:

Критика доиста може да постане сувишна, па у правом *идућем* степену и штетна МБ, 11, — Писци су постали исто тако „*свезнајући*“ као и критичари МБ, 25, — Он има једну симулантну, *надражујућу* улогу за песниково надахнуће МБ, 41, — Он до краја остаје моћан и *здивљујући* МБ, 42, — Био је у стању дати јој *одговарајући* потенцирани израз МБ, 42, — У њему је једна комика која је да-

леко од сваке вештачке духовитости, од голицаве игре речи и *корумпирајуће* вица МБ, 50, — Свакој личности адаптира *одговарајући* начин изражавања МБ, 93, — Живе под омамом старих навика, обзира и конвенција, под омамом једног *умируће* обичајног морала МБ, 113, — Пред изгледом на нешто позитивно у *будућем* њеном животу МБ, 115, — Повлачи неизбежно за собом и много трикова, прелазних, *везујућих*, преокретних делова МБ, 181, — Тип студента и пропалице управо је *завидљујући* МБ, 194, — Сав тај психолошки напор, као и *изненађујућа* продирања у неке дубоке тајне даје нам права МБ, 199, — У ком случају се песник објављује пун саучешћа, сав у симпатичним и *саучештвујућим* расположењима МБ СКГ, XXXIV 54, — Да се ниједна идеја не јави одозго и са стране, из главе *мислећа* човека МБ СКГ, XXXV 609.

Али, и код овога и код понеког другог писца, налазимо примера чијој употреби, и поред тога што она задовољава онај битни услов који се садржи у самој значењу основног глагола, ипак нешто смета. У такве несумњиво можемо убројити случајеве:

Наследник му је данас једва одвојен од *ниско уживајуће* омладине МБ, 196, — Његова љубомора је за њу *Шешко вређајућа* МБ СКГ, XXXV 610, — Али је у сваком случају једна *рушилачки раздражујућа* сила МБ, 126, — Имајући боју сасвим јасне и *Шужно делујуће* емоције МБ СКГ, 59, — У њему расту (мотиви) до ретко снажних акцената, чисто *лирски звучећи* МБ СКГ, 147, — Ми тај појам не испуњавамо *њему Приближно одговарајућим* значајем СКГ, XXXVII 11, — Једва је примио *припадајући му* хонорар СС, 12, — Јест код пућанства *на злу гласу стојећа* особа ПК II, 27, — (из једне оптужнице из Суданије), — Шетају неколико кокоши с пилићима и једна *вечито носећа* кучка СГ, 150, — Има несретњега сина који место *добро чинећега* оца свако неваљанство чини ММ, 144, — Да им љубав вратимо у *мање звечећој*, али исто тако доброј валути БП, 164.

А у чему је сметња придевској употреби глаголског прилога садашњег у овом и оваквим примерима? Несумњиво у томе што ти облици односну особину не означавају сами собом, већ заједно са по неком одредницом или допуном која уз њих стоји. Тако по реду: карактеристику омладине у првом примеру чини њено *ниско уживање*; ту карактеристику, дакле, глагол *уживаши* не

показује сам, него заједно с одредницом *ниско*; љубомора, у другом, није таква да само вређа, него је њена одлика у томе што *шешко вређа*; сила, у трећем случају, није таква да једноставно раздражује, већ је њена особина да *рушилачки раздражује*, као што, у четвртном, емоција има то својство не да било како делује, него да *шужно делује*. Већ у петом примеру, тешко би се могло рећи да мотиви само звуче; карактеристика њихова, у овоме и у другим истоветним случајевима, у томе је што они *лирски звуче* итд. Иако се сваким од ових глагола понаособ, у другим приликама, може казивати стално или трајно својство, ту функцију они овде врше са понеком одредницом или допуном — дакле, још са покојом речју. И прилог садашњи таквих глагола чије значење прецизирају друге речи није могао постати придевом, јер придеви, као и све остале врсте речи, никад нису двочлани, већ само једночлани. Истина је и придеви се могу градити и граде се од више речи, као: *новосадски* (од Нови Сад) *сокобањски* (од Соко Бања), али је то, у исто време, и потврда нашега мишљења да је баш вишечланост једина сметња употреби ових глаг. прилога у служби придева. Где год је било могућности за сливање одреднице, односно допуне с глаголом у једну реч, и где се то сливање вршило — употреба тако сложеног облика у функцији придева је и могућна и обична у српскохрв. народном језику; испор.: *свемогући, свезнајући, доброжелећи*, Скерлићеве напред наведене примере: *мимошрлазећи и срцејарејући*, као и Вука Караџића — *слободномислећи* (разумнога и *слободномислећега* свакога могу уверити — из једног писма Ј. Копитару 1815 г.) Ни пример М. Миљанова *добро чинећега* оца — никако не можемо убрајати међу остале с којима смо га навели; његов недостатак је само у томе што су у њему делови правилне сложенице *доброчинећи* написани одвојено, као две засебне речи.

Двочланост придева сметња је и придевској употреби прилога садашњег на *ћи* од повратних глагола с речцом *се*. Случајеви такве употребе, зацело, у говорима народним се нигде не срећу. Глаголски прилог и повратних глагола *се*, истина, и овде употребљава у придевској служби, али, у овоме случају, сам облик глагола, без повратних речца, као у примерима: *држећ, сшидећ, срамећ* (од глагола: *држати се, сшидети се, срамити се*). Зато се у придевској служби не може употребљавати ниједан глаголски прилог с повратном заменицом, ма колико иначе погодбе у погледу значења у њему биле испуњене. И у томе искључиво је, с гледишта доброг осећања народног језика, недостатак наведеног Вукова примера *приближујући се*, Богдановићева: *прежив-*

љујући се (Никада се неће вратити у стари *преживљујући се* манир МБ, 223) и свих сличних примера. Баш ово, као и околности о којима смо говорили у претходном ставу, узимамо као сигуран доказ да је једнакост облика после адекватности у значењу, била главни чинилац преко кога је дошло до поприведљивања глаг. прилога садашњег. Кад проф. Белић каже: „Придеви на *ћи* ове врсте не граде се радо и због свога тешког спољашњег облика“ (Наш језик II, 6), он тим с довољно разлога истиче да цео облик глаг. прилога садашњег (а не само његов завршетак) утиче на то да ли ће се он моћи згодно употребити придевски и с придевским својствима.

Само зато што су обликом знатно сличнији с осталим придевима, обичнији су у нашем језику, и свакако чешћи, придеви који се граде додавањем наставка *ћи* на глаголску основу, или на било коју другу основу само не на облик презента 3 л. множине, који чини основу глаг. прилога садашњег. Како у говорима народним тако и у језику свих писаца, и, такође, на сваком кораку, ми срећемо: и *писаћи* сто и *сваваћу* собу, *плешћу* иглу, и *ораћу* земљу и *ораћег* вола, и *шоварићег* или *јахаћег* коња, и *шиваћу* машину, и *сшајаће* одело и *сшајаћу* војску, и *цршаћи* материјал и сл. примере. А опет „због свога тешког облика“ некако су мање обични већ навођени примери: *узнемиравајући*, *осигуравајући*, *ошчијајући*, *обличавајући*, *окужавајући* и сл., иако се они, уколико задовољавају погодбе садржине у значењу основних глагола и имају главне одлике формалне једнакости с придевима, могу употребљавати у служби придева.

Према утврђеним принципима по којима глаголски прилози на *ћи* постају придевима, није тешко разликовати примере који се као придеви не могу употребљавати. Показаћемо то на примерима придевски употребљених ових облика код писаца чије осећање народног језика овде није најпоузданије. Један од таквих био би и Ксавер Шандор Ђалски. Али су и у његову језику ипак најчешћи примери као што су:

Видећи да је та сила *немогућа*, почео га је мучити бол КШЂ, 24, — Би их скупо плаћао у загребачких „Грка“ или у *пушујућих* Жидова КШЂ, 289, — Својим *издишућим* пламеном бацала је час веома дуге час сасвим кратке траке КШЂ, 59, — *Трејерећи* тракови звијезда изазивљу у души Бог зна какве осећаје КШЂ, 103, — Кад сам јој на сва *могућа* питања одговорио, умоли ме КШЂ, 127, — Шаћемо *врвћу* хвалу божанском спаситељу КШЂ, 51, — Пију у славу *будућега* сродства КШЂ, 92, — Погађати се могло да их *владајући*

систем тишти КШЂ, 276, Бијаху ови ситни звуци као уздаси *издишуће* године КШЂ, 247, —

где и значење основног глагола и облик глаголског прилога садашњег допуштају његово попридевљивање. Али, поред ових, код Ђалског има и других примера какви су:

Горећа зграда је јур изгубљена КШЂ, 36, — *Падајући* снијег овдје падаше јур до тла КШЂ, 43, — Из висина облачних чуо се шум *лешећега* јата КШЂ, 47, — Острага клијети чуло се жвакање *мирујућих* волова КШЂ, 172.

Овде су облици глаг. прилога употребљени с придевским одликама, очевидно у партиципској функцији. Из текста је лако схватити да је у првом случају реч о некој згради која је била запаљена и горела у једном тачно одређеном времену, и писац је облик *горећа* употребио да њим означи особину зграде за то одређено време. Тако исто не може бити спора да *падајући* снијег, у другом примеру, не значи снег који је падао у време на које се мисли, као што је јасно и да се *мирујући*, у последњем примеру, односи на волове који су мировали за једно одређено време, а не никако на волове чија би стална, или трајна особина била мировање. За попридевљивање овога облика у овим и оваквим случајевима недостају синтаксички услови, и њега природа нашег језика не допушта.

Претпоследњи пример се, по ономе што је у њему битно, несумљиво разликује од осталих; глаголски облик *лети* казује баш сталну особину јата. Па ипак, збир свих синтаксичних момената у примеру с прилогом на *ћи* од овога глагола у вези с именицом *јашо* не допушта придевску употребу тога облика. А ево зашто. Као што глагол *лети* означава сталну особину јата, тако исто је то особина коју има свако јато. Према јату које има особину да лети не може бити јата без те особине; према „летећем“ јату, дакле, нема јата „нелетећег“. А један од услова за попридевљивање глаголског прилога на *ћи* јесте, како смо већ напред истицали, то да глагол у основи означава једну особину *за разлику* од иначе сличног појма без исте такве особине. Пошто у примеру с „*лешећим*“ јатом немамо тај случај, ми можемо бити сигурни да је писац њим хтео означити једно *јашо* у *лешу*, тј. јато *кад је у лешу*, за разлику од јата кад није у лету — морао је, дакле, мислити на један одређени временски размак кад је дотично јато летело, а то ће рећи да је облик глаголског прилога ту употребио партиципски. Са овим је у свему истог карактера Маретићев напред наведени пример — *лешеће* птице (из Љубибратићева превода Корана). Мисле-

ћи на овај и на пример *гореће* свијеће (из језика Ф. Ивековића), којим се, јамачно, не означава стална већ привремена, временски ограничена, особина, ја сам тамо и рекао да сви ти примери које Маретић (у својој Граматици, стр. 196/97) наводи нису једнаке вредности, да би се на основу њих могло извести једно одређено правило о употреби глаг. прилога садашњег у служби и са својствима придева.

Зато што, с једне стране, специјалне одреднице, односно допуне, уносе извесну нијансу у значење глагола, управо што тек заједно с овим одредницама, *геср.* допунама, глаголи дају тачне карактеристике појмова на које се односе, а што, с друге стране, већи број речи заједно (глагол и сви ти његови додаци) не могу имати облик придева — није у природи српскохрв. народног језика употреба глаголског прилога садашњег с облицима придева ни у примерима:

Али је почео падати снег у великим зраком *овамо онамо лешећим* крпама КШЂ, 41, — У мене је била стара једна тетка, отмена у *мирису eau de Cologne-a издишућа* дама КШЂ, 106, — Чуо се од врата нежни готово *на плач од занућа заносећи* танки гласић КШЂ, 210, — Ваздан је био код прозора и гледао на *мимо јуреће* кочије КШЂ, 271 (Карактер овога примера био би сасвим друкчији да су речи *мимо и јурећи* сложене у једну реч; испор. напред примере: *мимо-пролазећи, доброчинећи* и сл.).

И на трећем месту, придевска употреба облика прилога садашњег од повратних глагола у примерима: Њихала се са реским штропотом *сџушџајућих се* утега КШЂ, 247 и Као да се ништа не миче и не гибље, ни *шишрајући се* танки зраци далеких звијезда КШЂ, 238 — сведочи о недостатку свестраног осећања природе народног језика у овога писца.

Можда још чешће од Ђалског, чешће и од писаца свога нараштаја, а можемо рећи чешће од свих, па и од каснијих наших писаца, глаголски прилог садашњи с придевским одликама употребљава Ђ. Јакшић. На неколико десетина страна његових припевака које сам прегледао нашао сам примере:

Јунак са *шрејерећом* душом и крвавим срцем прати ЂЈ, 343, — Преко *дрићућих* усана пређе клетва тешка и страховита ЂЈ, 343, — И *дрићућим* гласом се хтеде завршити јуначка песма ЂЈ, 345, — Гледао је своје спасење и *сшре-пећом* душом ишчекивао један поглед ЂЈ, 353, — Радиша их је онаквим погледом пратио каквим се *умирућа* срећа

гледа ЂЈ, 356, — *Дршћућим* гласом изусту Радиша ЂЈ, 359, — Жалостиве су те речи као звук звона што сузне стопе *јецајућих* покајница прати ЂЈ, 347, — Врата се отворише и у мрачну тамницу покуља *блешћећа* светлост *горућих* машала ЂЈ, 367, — Без тебе не могах умрети, тежак ми беше *умирући* час ЂЈ, 367, — Ретко је Милица осетила *дршћуће* руке његове у миломе загрљају ЂЈ, 370, — Сетна као уздисај *умирућеи* родитеља ЂЈ, 347, — И *дршћућом* руком загрлио је отац сина свога ЂЈ, 374, — Милица је горела и *дршћућим* гласом је говорила Тијана ЂЈ, 376, — Често му се горак уздах из *дршћућих* прсију краде ЂЈ, 386, — Он је, он је — *дршћућим* гласом је говорила Тијана ЂЈ, 403, — Њу је љубав *свемогућега* створила ЂЈ, 397, — Ал' када *дршћућим* гласом помену Косово... Из дубине душе своје викну ЂЈ, 412, — Милица је дуго гледала *умирућу* мајку ЂЈ, 384.

И није тешко схватити да овде по реду: *стрепјећи* казује једну особину душе која је прати у свакој стрепњи, тј. особину коју душа има свакад кад стрепи; *дршћуће* сталну особину усана и гласа чија је одлика дрхтање; *умирућа* — особину сваке среће која се гаси, умире; *блешћећа* — такође особину сваке светлости која бљешти и коју она има свакад кад бљешти итд. Анализом даљих наведених примера можемо утврдити да радње садржане у њиховим основним глаголима временски нису ограничене. Кад се каже: Жалостиве су као звук звона што сузне стопе *јецајућих* покајница прати — мисли се на макар које, на сваке покајнице које јецају, а не на покајнице које у једној прилици само, у једном одређеном времену, јецају; *јецајуће*, дакле, означава особину свих покајница што јецају, која им је заједничка свакад кад јецају. У примерима: Милица је дуго гледала у њега као што сирото пасторче гледа *умирућу* мајку и Ретко као уздисај *умирућеи* родитеља — говори се, у првом случају о било којем пасторчету, па дакако и о ма којој мајци онаквој каква је из времена умирања остала у сећању свога сирочета, а у другом — о таквом уздисају какав је својствен сваком родитељу у часу његова умирања. У оба последња случаја с примером *умирући* могло би се рећи да се овим обликом карактерише једно својство везано за утврђени тренутак, за одређени временски ток, али карактер временске неограничености ово својство добива од тога што је заједничко свакој мајци, односно свакоме родитељу у тренуцима умирања.

Поред ових, нису ретки случајеви за које се с разлогом питамо да ли употреба облика глаг. прилога на -ћи у њима може

проистичати из значења које глаголи у тим случајевима имају. Ми ни из чега не видимо да ови облици обележавају сталност особине у примерима:

Спустивши једно другоме *горуће* образе на *бијуће* срце ЂЈ, 392, — Сад се отворише врата и *клецајућом* ногом ступио је у собу Љубиша ЂЈ, 383, — Сада је лепа јединица седога војводе из *дршћуће* руке пустила сокола ЂЈ, 382, — Збогом! Збогом! Збогом! — шапугаху *умируће* душе двоје заљубљених ЂЈ, 368, — Тужним погледом гледао је Радиша последњи зрачак *залазећег* сунца ЂЈ, 363, — Кад је поред краљева двора пролазио зујаху речи *умирућег* оца у ушима му ЂЈ, 356, — Кад је поред постеље *умирућег* Гамзе сузе ронио, гледао је он у сну пусти живот ЂЈ, 352.

Напротив, целокупност онога што се у овим реченицама износи упућује на то да ови облици казују особину добивену кроз временски ограничену радњу. Писац је, рекло би се, хтео казати: 1) једно другоме спустише образе који су сад, у *шренушк*у о коме се говори, горели на срца која су им тада била; 2) сад се отворише врата и ногом која је у *време његове ђојаве* клецала ступи у собу Љубиша; 3) сада, *ојеш* у *једном одређеном шренушк*у, јединица седог војводе је пустила сокола из руке која јој је *тада* дрхтала; 4) опроштај „збогом“ су понављале душе двоје заљубљених у *одређеном шренушк*у њихова умирања; 5) Радиша је гледао зрак сунца кад је оно залазило; 6) тамо неке лице су у ушима зујале речи које је отац његов изрекао у *часу умирања* и 7) онај о коме је реч ронио је сузе поред постеље Седога Гамзе *кад је овај умирао*. А ако су односни глаголи заиста с овим значењем употребљени, онда та чињеница искључује могућност поприведљивања глаголских прилога на *-ћи*. Једино ако је писац ова својства као општа приписивао односним објектима, само у томе случају их је могао казати означеним обликом. Али по свему изгледа да то овде неће бити случај. А не може се рећи ни да је Јакшић ма почему био под утицајем предвуковске књижевне епохе, коју је језички карактерисала позната црквеноруска и славеносрпска мешавина, у којој су се глаголски прилози с придевским својствима употребљавали партиципски. Сем тога, овако употребљених облика глаг. прилога садашњег ми не налазимо у свим делима Јакшићевим; срећемо их само у оним његовим приповеткама и драмама у којима се слика далека српска прошлост, у којој је наш књижевни језик имао многа сад већ давно изгубљена својства, када су се у њему, између осталог, речени

глаголски облици употребљавали партиципски. Писац их је овде, уз друго понеко стилско средство, овако употребио с циљем да да колорит времена и средине коју је приказивао.

У преводима на наш језик глаголски прилог садашњи се чешће употребљава с придевским својствима него у оригиналној књижевности нашој, као што се потреба за придевизирањем овог глаг. облика много чешће јавља у научној литератури и новинарству него у белетристици. Писци преводиоци су у изузетним приликама да им стање овога појава у језику с којег преводе ремети осећање њихова сопственог језика, — нарочито ако се ради о преводима са словенских језика који ове глаг. облике употребљавају партиципски. У свим нашим преводима с руског језика, на пр., све до последњег рата врло често срећемо придевизирани облике глаголског прилога садашњег, — истина много чешће у придевској служби него у партиципској, али гдекад, дакако, и у овој последњој. Зато ће, мислио сам, бити од интереса задржати се и на материјалу из преводне књижевности. А узео сам превод романа Браће Карамазових Ф. М. Достојевског (у предратном издању Издавачког предузећа „Народна просвета“). Преводилац Ј. Максимовић је један од најплоднијих наших предратних преводилаца с руског. Језик његових превода има несумњиво по нешто специфично његово, али углавном носи одлике језика и осталих старијих наших преводилаца с руског језика. У погледу придевске употребе глаголског прилога садашњег може се, мислим, сматрати типичним. Ова употреба у цитираноме делу је најчешћа као код већине писаца с поузданим осећањем карактера народног језика. То говоре примери:

Свога *будућег* јунака морам да претставим читаоцима ЈМ I, 31, — Чекало је једно младо момче, семинарист и *будући* богослов ЈМ I, 71. — Проговори Миусов *дрхшећим* гласом ЈМ I, 77. — Потиче од прекомерно тешких и *изнуривајућих* радова ЈМ I, 87. — Да се то може увек искоренити *одговарајућом* строгошћу ЈМ I, 87. — Али *будући* живот — то је загонетка ЈМ I, 101. — Та мисао о *будућем* животу после гроба силно узнемирује ЈМ I, 101. — Са *изазивајућом* одлучношћу погледа у старца ЈМ I, 104. — Она би се смејала *шријумфујућим* смехом прво у очи ЈМ I, 107. — И са ватреном *негодуюћом* жалбом поче говорити ЈМ I, 107. — Стоје непомично очекујући свој потпуни преображај из скоро још незнабожачког удружења у једну светску и *господарећу* цркву ЈМ I, 119. — *Молећим* гласом прозбори Аљоша ЈМ I,

139, — Зосима је ударао челом за сваки *будући* случај JM I, 142, — Обоје су необично мало говорили једно с другим, осим баш о најпотребнијим *шекућим* пословима JM I, 174, — Чак сам задовољан што баш у таквом *понижавајућем* положају падам JM I, 196, — Десило се да се код њега после недељу дана појави падајућа болест JM I, 227, — Наступи његове *падајуће* болести појавише се JM I, 230, — Сложи се са њом Иван Фјодоровић са *одобравајућим* осмехом JM I, 239, — Рече Аљоша такође *дрхтећим* гласом JM I, 268, — Међу простонародним *верујућим* женама била је и једна старица из вароши JM II, 12, — Довикну јој отац, истина *зајевајућим* тоном JM II, 76, — И собом наћубрила за некога *будућу* хармонију JM II, 155, — Могао си разумети да имаш посла не са *шекућим* обичним човечанским умом JM II, 169, — Па да се нађе најзад права *руководећа* идеја JM II, 187, — И код тебе *падајућа* болест! JM II, 209, — Његову душу обузимаше некаква необјашњива *понижавајућа* бојажљивост JM II, 111, — Место *умируће* болесника он га угледа где седи JM II, 225, — Али ће послужити за *будуће* великолепно сједињење људско JM II, 287, — А деси се нешто у толикој мери чудновато *узнемирујуће* и *збуњујуће* JM II, 300, — О томе ћемо рећи у *идућој* књизи JM II, 300, — То велико очекивање *верујућих* изгледаше оцу Пајсију као несумљива саблазан JM III, 10, — Тај догађај није утицао на душу и на срце главног тек *будуће* јунака моје приповетке JM III, 14, — Приговори он некаквим *дрхтећим* полушапатом JM III, 127, — Оне јачине којом свагда почињаху његови наступи *падајуће* болести JM III, 233, — И да се споразумевају у погледу *предстојеће* парнице JM III, 253, — То је болешљива кокош с падајућом болешћу JM III, 270, — Појави се нешто *понижавајуће* JM III, 281, — Али ићи к њој, саопштити јој моје неверство, и за то неверство, ради тога неверства, ради *предстојећих* трошкова JM III, 308, — Та се дечица често препираху о разним *узбуђујућим* животним предметима JM IV, 21, — Они не смеју у очи да кажу истину услед дуготрајног *понижавајуће* страха од њих JM IV, 49, — Обрати се он наједаред с *молећим* гласом Красотнику JM IV, 68, — Загледа се у њу ћутећки, са бојажљивим *молећим* осмехом JM IV, 101, — *Дрхтећим* рукама узе столицу JM IV, 189, — *Дрхтећим* гласом изговори Смердјаков JM IV, 224, — Испричам све оно што се десило на суду и не само у *одговарајућој* потпуности него чак ни у *одговарајућем* реду JM V, 9, —

Према је на умно растројство његово имала утицаја и *па-дајућа* болест JM V, 90, — Изнурен *падајућом* болешћу, Смердјаков беше бојажљив JM V, 111, — Ти *понижавајући* погледи душе човечанске ужасни су JM V, 134, — Гледа у вас *продирућим* погледом *ишћајућим* и страдалничким JM V, 134, — И одлучно указиваше на правилну и *вајијућу* укупност факата JM V, 140, — *Поражавајућа* укупност факата је противу оптуженога JM V 148, — Да докажем недоказаност и фантастичност сваког *ошшужујућег* факта одвојено JM V1, 248, — Опет се зачу овде онде *одобравајући* смех JM V, 153, — Ништавност и недоказаност *окривљујућих* факата постаје мање ништавна JM V, 179, — Имамо на уму *предстојећу* одлуку JM V, 180, — На који се надовеза свеопшти *одобравајући* жагор JM V, 196, — Изазва *одобравајући* многозначајни осмејак код публике JM V, 196, — Некаквим *раздирућим* вапајем викну JM V, 202, — Штапски капетан са китом цвећа у *дрхћећим* рукама понова обасипаше свог милог дечка JM V, 230, — Закука полудела *продирућим* гласом JM V 238.

Ови облици у свим наведеним случајевима, ако и нису подједнако чести, сви означавају особине општег карактера и квалификују понеки појам различан од других иначе сличних појмова али без ових особина. То значи да је употреба њихова, иако знатно ширих размера, и овде условљена оним истим чиниоцима којим и у језику народном. Али поред ових, у Максимовићеву преводу, а јамачно и у многим другим нашим преводима, можемо рећи са многих страних језика, чешће или ређе, налазимо облика глаголског прилога на *ћи* с придевским својствима — највероватније под утицајем употребе њихове у оригиналу, а не само под синтаксичким и уопште лингвистичким условима попридевљивања овога облика у нашем језику. У такве најпре можемо убројити примере:

Он пређе у спаваћу собу старчеву и поклони се *спавајућем* до земље JM I, 228, — И још два три пута удари *лежећег* петом по лицу JM I 554, — Ето та *седећа* девојка — то је кћи моја JM II, 79, — У то ни он није сумњао ни најмање, заједно са *плачућим* сељацима и њиховим болним женама JM I, 55, — Онај други је само дозвољавао а прележао све време иза ограда, али убица све сваљује на *лежећег* JM V, 120, — Ни на кога не хте гледати, чак ни на *плачућу*, полуделу жену своју JM V, 231, —

у којима се очевидно говори: о једноме који је спавао, а другоме који је лежао, о трећој која је седела, о четвртима који су плакали, о петоме који је опет лежао и о шестој која је плакала — у сваком од набројених случајева о понеком ко је вршио какву радњу, односно ко је био у извесном стању за једно одређено време. Облици глаголског прилога садашњег употребљени су овде, дакле, у служби партиципској, која је нашем народном језику страна и која зато ни у књижевној језику не може бити допуштена.

Само зато што не знамо на шта је управо писац мислио не можемо са сигурношћу рећи да ли иду с овима, или у себи садрже услове попридевљивања примери у случајевима:

То велико очекивање *верујућих* изгледаше оцу Пајсију као несумњива саблазан ЈМ III 10, — *Неверујући се* обрадоваше ЈМ III, 15, — А што се тиче *верујућих* међу њима се нађоше неки ЈМ III, 15.

Овде је реч о људима, о свету који је познату личност романа, калуђера старца Зосиму сматрао, или није сматрао, светитељем већ одмах иза његове смрти. Ако је писац мислио на религиозне, у којих је вера у бога и у њему угодна дела јака, и који верују да се за таква дела постаје светитељем, преводилац их је могао назвати *верујућим* (односно *неверујућим*), јер тај придев сад означава особину коју је субјект добио кроз своје стално *вјерују*, али ако је писац имао на уму једне који су само веровали да ће се старац Зосима посветити и друге који у то нису веровали — у преводу су названи *верујућим* и *неверујућим* под утицајем могућности такве употребе у језику оригинала, јер би ови облици у томе случају имали да означавају привремену особину, везану за једну посебну прилику, дакако временски ограничену. Овако двојака могућност употребе прилога садашњег једног истог глагола у придевској служби нигде нам јасније него овде не говори колико само основно значење једнога глагола, оно које се садржи у основи његовој, не може условљавати попридевљивање дотичног облика тога глагола. Ни веза његова са овим или оним субјектом нема ту никако пресудан утицај. У примерима: *долазећи* мусафири, *пушујући* учитељ или *пушујући* глумци, *мислећи* човек и сл. означени облици могли су се придевски употребити зато што основни глаголи у реченицама где су употребљени значе у првом примеру — стално долажење мусафира с времена на време; у другом и трећем — путовање учитеља и глумаца од куће до куће, односно од места до места, да би у томе путовању обављали своје учитељске и глумачке дужности, а у четвртном

— способност човека за мишљење. Међутим, не би се могло казати *долазећи* мусафири кад би се мислило само на једно долажење мусафира. Тако исто, у нашем језику се не може рећи *ишјујући* учитељи, или *ишујући* глумци за оне што путују без везе са обављањем свога заната, нити природа нашег језика допушта *мислећим* назвати човека који у једној прилици само о нечему мисли. Овде је битно значење глагола добивено од многих момената који његову радњу, односно стање, прате, које се значење између осталог понекада добива и од циља ради кога се радња врши. И зато што гдекад нисмо у могућности да све ове моменте знамо, ми и можемо тада бити у недоумици како да судимо о вредности придевски употребљеног глаг. прилога на -ћи.

Не више значење самога глагола, него, како смо то већ напред утврдили, значење глагола у вези с његовим одредбама и допунама, односно неодвојивост употребе њихове од одредаба или допуна, односно од повратне речце *се* не допушта попридевљивање у примерима као што су:

Миња *метално продирућим* гласом викну ЈМ V, 23, — Што ништа не почињете, господо, као да говораше његов *смешећи се* поглед ЈМ III, 174, — И изводио (је) два јака *улазивајућа се* удара репом ЈМ, IV 19, — То беше човек који као да је узео говорити у кругу *симџаишућих му* људи ЈМ V, 146.

Њих је преводилац овде употребио (сви су примери, како видимо, из Максимовићева превода Браће Карамазових) под утицајем оригинала, јамачно зато што није водио рачуна о томе да су природа нашег и руског књижевног језика у овој особини сасвим различите.

На срећу наше културе и нашег прогреса уопште, број преводилаца с руског језика од краја Другог светског рата знатно је порастао. У новим друштвеним и културним условима и квалитет превода се унеколико побољшао. Ово не значи да се многим данашњим преводима не могу чинити врло озбиљне замерке. Али је важно, то с правом можемо рећи, да је добрих превода све више, и да међу њима има савршених чак. На овим преводима се може утврдити да њихови преводиоци строго воде рачуна о природи свога матерњег језика. И посебно, што се тиче попридевљивања глаг. прилога садашњег, не само да овај облик никада не употребљавају партиципски већ се у његову попридевљивању држе мере чисто народног језика. У IV-ој књ. дела Максима Горког (Издање Културе 1947, превод М. Ђиласа, стр. 45—315) нашао сам само ове примере:

Од незнатних родитеља које бог господ *сведиће* због грехова казни таквим сином 50, — Али би она *идуће* дана планула још јаче 61, — Није се покоравала *умршљујем* утицају једноличности тога живота 98, — Иља у себи осети жељу да каже шта било лепо и *охрабрује* тим људима 138, — У њеном гласу је било нечег *успављује* 140, — И у његовим злурадим очима било је нешто... увредљиво, *понижавајуће* 148, — Гледао је све око себе расејано, *лушајућим* погледом 176, — *Идуће* дана ујутру долазио је 187, — Је ли *свемогућем* радост ако си праведан 212, — Аха! *прешћим* гласом изговори Луњев 278, — Био сам код Афанасија *Седеће* 284, —

у читавоме једноме роману свега неколико случајева, и сви они у свему одговарају карактеру народног језика.

У преводима дела из научне литературе облик глаголског прилога садашњег знатно чешће се употребљава с придевским својствима. У Питањима лењинизма (издање Културе 1946 — узео сам опет један беспрекоран превод) налазимо: *незадовољавајућу* дефиницију 12, *умирући* капитализам 13, *владајуће* нације 13, *цвашћући* капитализам 14, *руководећу* улогу 25, *одлучујућу* борбу 30, *владајуће* класе и на десетине и десетине сличних примера, али свакад придевски употребљених, а никада у служби партиципа, који је као синтаксичка категорија туђ нашем савременом језику. А ова уочљиво чешћа употреба глаг. прилога у служби придева не значи да се преводиоци овде одвећ поводе за оригиналом (Између ово неколико с почетка књиге наведених примера 2—3 и нису буквалан превод одговарајућег облика у оригиналу, а у нашем језику су свакад добро употребљени). Ми смо већ рекли да је у научноме стилу и у журналистици оваква употреба глаголског прилога чешћа него у лепој књижевности. То ће нам потврдити било који пример ма кога нашег писца који се бави белетристиком, а уз то још ради и на науци или журналистици. Тако смо у М. Ђиласа брошури *Данашњи задаци партије* (Београд 1946) забележили: *посвојеће* стање 13, *одлучујући* органи власти 27, *олакшавајућа* околност 34, *одговарајући* облици рада 35, *одлучујући* фактор 47, *посвојећа* средства 47, *посвојећи* задаци и *одлучујућа* сила — скоро исти број примера као у Ђиласовом мало пре наведеном преводу, иако је брошура по обиму до осам пута мања од превода. Али то не значи да је писац у овоме другом случају проширио лингвистичку базу услова поприведљивања глаг. прилога, већ је чешћа или ређа придевска употреба овога облика и код њега везана за природу стила.

Ако узмемо и остале наше познатије писце, тј. ако узмемо дела њихова која су се појавила после Народноослободилачког рата, запазићемо да употреба глаголеког прилога садашњег с придевским својствима у односу на предратну књижевност не узима данас упадљиво шире размере. Може се чак наслутити тенденција да се овај појав у књижевном језику све више своди на меру његове употребе у народним говорима, као што се очевидно у послератним културно-социјалним условима и многи други народни елементи све више уносе у књижевни језик. Напред смо већ видели како је у текућој литератури између два светска рата (испор. раније дате примере из Књижевног гласника) придевизирање глаголског прилога било доста честа појава. Гдекад смо у језику те литературе наилазили и на партиципску употребу његову. Међутим, у послератном часопису Књижевност у једном броју њеном (св. 3, 1948 г.), поред већ потпуно придевизираних и неколико пута употребљених примера: *идући*, *будући* и *следећи*, — ја сам нашао: *долазећа* лета 185, *долазећа* жетва 186, критика мора бити *шекућа* 173, *запрејашћујући* пројекти 214, *владајући* слојеви 244, њима *одговарајући* програм 245, и *унижавајуће* поробљавање 248. Већ сама малобројност примера говори о данашњем народном карактеру овога појава. Али како су примери узети из књижевних прилога неколико сарадника Књижевности не може се рећи да они сви подједнако осећају све лингвистичке услове попридевљивања глаголског прилога. То се може закључити по једном случају придевски употребљеног облика глаг. прилога у предикату и по другој примеру с употребом глаголске допуне уз овај облик. Па ипак можемо констатовати да код већине данашњих писаца, поготову код оних чији језик и стил се могу узети за добар образац, придевска употреба глаголског прилога, макар гдекад и била нешто чешћа, не прелази лингвистичке оквири говорног народног језика. За потврду ове констатације навешћемо још и све примере које смо забележили у једном после рата објављеном делу Ива Андрића (Травничка хроника, Београд 1945):

Предао му је сабљу као знак царске милости и *Прејшћојећег* похода на Србију 56, — *Идућих* дана Давила је долазио на реферисање 57, — Оставља убедљив и *умирујући* утисак 761, — Неколико гласних псовки и неколико *прешећих* или подругљивих покрета били су једини изрази опште мржње 179, — У Диван су ушли готово *шрчећим* кораком 217, — Опет је пред конзулом стајала бесана ноћ, са спорим сатима и *унижавајућим* осећањем потпуне изгубљености 223, — Сви *добромислећи* и племенити људи изгубили су у

њему великог пријатеља 231, — Конзул је долазио сваки пут са списком молби и *Шекућих* питања 233, — Преклињу вас *умирућим* гласом 289, — Избијало је њено претерано сажаљење за *Шеглећу* марву 331, — Неугледне и храпаве лукавице тих *будућих* зумбула 348, — Ислам је дошао у Европу као *рашујућа* страна 379, — Вести које се шире међу овдашњим становништвом о *Прешшојећем* рату 448.

Пошто смо се осврнули на стање овога појава у језику полератне књижевности, задржаћемо се још на неким странама његове природе.

Напред смо већ истакли да се глаголски прилог садашњи с придевским својствима разликује од глаголских придева с таквим својствима, поред осталог и по томе што придевизирани глаголски придеви означавају само својство субјекта (радни) и објекта (трпни придев), док облик прилога садашњег у овој служби може означавати и својство ма чега другог што је с радњом основног глагола на било који начин везано. Већ да субјекат добива особину од радње коју врши, а објекат од радње која се на њему врши — то је одвећ познато. А није неразумљиво што и остали појмови који ма како с радњом стоје у вези такође од те радње добивају своју особину. Средство, на пр., или начин на који се нека радња врши већ самим тим што се саображавају сврси којој су намењени добивају својства која проистичу из те сврхе, тј. из саме радње. И кад је у питању облик који у свом основном значењу сем напоредности радње ништа друго не садржи, јасно је да се њим, под извесним условима, могу означити све особине које из саме радње проистичу. По моме мишљењу, овим путем једино је и дошло до попридевљивања облика глаголског прилога у синтагмама: *жмурећа* грабња, *молећи* поглед и *молећи* глас, *Шрчећи* корак, *болећи* духовник, *Прешеће* лице, *кличећа* молитва, *лежећи* став, *Прешеће* режање, *Падајућа* болест, *одобравајући* смех, *зајевајући* тон и сл.

Из датог материјала пада у очи још једна чињеница. Мислим на несразмерно чешћу употребу глаголског прилога у служби придева као атрибута него у случајевима употребе његове у предикату. На велики број наведених примера атрибуцки употребљеног овога облика, у предикату смо га нашли само у ових неколико случајева:

Али је вода *врућа* и црна као мастило ЛЛ, 227, — Ох, Боже, ти који си *свемогући* ЛЛ, 289, — Шум таласа је био *заглушујући* БП, 149, — Живот (је) оскудан, сув и *разоравалујући* ЈС I, 101, — И тај је корак *узнемиравајући* и опасан ЈС

IV, 93, — Он до краја остаје моћан и *задивљујући* МБ, 42, — Тип студента и пропалице управо је *задивљујући* МБ, 194, — Његова љубомора је за њу тешко *вређајућа* МБ СКГ, 610, — Видећи да је та сила *немогућа* почео га је мучити бол КШЂ, 24.

Овде су, нарочито у неким случајевима, означени облици и знатно мање обични. А то је, баш с обзиром на њихову малобројност, и сасвим разумљиво. Али одвећ реткој употреби тих облика у овој реченичној функцији свакако мора имати и дубљих разлога. Пре него бисмо на те разлоге указали, управо да бисмо на њих указали, биће потребно да од њих одвојимо примере који су и у предикату једнако на своме месту као год у атрибутој служби. Од мало пре наведених такви су: *врућ*, *свемогућ* и *немогућа*. С мање обичном употребом у предикату су: *заглушујући*, *разорављујући*, *узнемиравајући*, *задивљујући* и *вређајући*, од којих последњи, узгред ваља рећи, с одредницом која уза њ стоји ни као атрибут нема услова да буде придевски употребљен. Ови се од прва три разликују по томе што су први примили све придевске одлике, између осталих и формално разликовање оба вида. За друге се, међутим, ово не може рећи. А како између ових, тако несумњиво и између свих осталих примера нашега материјала можемо издвојити случајеве потпуно попридевљених глаголских прилога на -ћи, тј. таквих ових облика који имају не само функцију придева него и сва њихова својства¹, и који су на тај начин постали правим придевима. Да би таквим постали, мора се у њима претходно извршити измена значења њихова основног глагола. И несумњиво је на ово проф. Белић мислио кад је казао да постају придевима „после мењања њихова унутрашњег значења“ (Наш језик II, 5). Уколико је ова промена потпунија, утолико се ове речи више само као придеви осећају. Баш зато што: *врућ* није онај који ври, већ јако топал; *држећ* није онај који држи, већ доста јак; што

¹) Потребно је читаоцима скренути пажњу на то да придевизираним глаголским прилозима од свих придевских својстава најчешће недостаје могућност поредбе. Лако је уочити да међу свим наведеним примерима, чак ни међу онима који се данас као придеви једино осећају, нема ни једног јединог компаратива или суперлатива, иако то још не значи да се ниједан од њих не може поредити. Нису, свакако, ни немогући ни необични примери: *врући*, *држећуји*, *болећуји*, *срамећуји* и можда још који компаратив оних придева код којих је веза по значењу с основним глаголом прекинута. Па и међу овима има таквих који се не могу поредити, јер то не зависи само од чињенице да ли је њихова синтаксичка веза с основним обликом још жива већ и од других момената. А где та веза није прекинута — тамо, можемо рећи, придевизирани облици глаголског прилога уопште не знају за придевско својство поредбе.

болећ није онај који боли, већ саосетљив и добар — те речи се искључиво као придеви осећају. У свему као ови су још: *могућ*, *свемогућ*, *немогућ*, и сасвим је разумљиво што се они, као год и сви остали придеви, могу употребити у свим службама ових речи, па дакако и у предакату. У осталим нашим примерима глаголског прилога садашњег с придевским функцијама значење основног глагола може бити мање или више померено, али оно ипак није у потпуности измењено. Тако *идући*, дакако, није онај који стварно иде, који путује, већ онај што наилази, што ипак иде, али као први на реду; *следећи* је такође онај што следи први на реду; *будући* — ипак онај који ће тек бити оно на шта се мисли — спомињем само примере који се после мало пре наведених као прави придеви највише осећају. Ови последњи немају облика неодређеног придевског вида, али имају све остале спољне одлике правих придева. Сем тога, недостатак неодређене придевске форме не би морао повлачити немогућност употребе њихове у једној реченичној функцији где се претежно употребљавају облици те форме, јер није мали број других описних придева који познају само облик одређеног вида, па се сви они у овом облику употребљавају и у предикату. Уосталом, ни мало пре наведени придеви нису сви необични у овој служби (испор. примере: Ко је *следећи*? и Петар је *следећи*). На сваки начин узроком неупотребљавања ових придева у предикату мора бити нешто што је у природи њихова значења. У тој служби придевом се нека особина било којег појма открива као нова, као да је дотад била непозната. Међутим, особина садржана у попридевљеном облику глаголског прилога, као трајна и стална, каква мора да буде (испор. напред), никада није нова, и природно је да се не употребљава у вези којом се откривају раније непознате особине.

Оних неколико придева који су пореклом од глаголског прилога садашњег а са свим и спољним и унутарњим одликама придева не разликују се од осталих попридевљених глаголских прилога на *ћи* само могућношћу употребе у свим реченичним функцијама већ и другим придевским својствима која недостају осталим попридевљеним таквим облицима. Једно од ових својстава је и то што се уз њих, као уз све праве придеве, прилошке одредбе употребљавају по указаној потреби, и не мењајући при томе значење речи којој се додају (испор, *одвећ врућ*, *јак* *држећ*, *много болећ*, *скоро немогућ* итд.). Интересантно је размотрити питање како стоји ствар с овим појавом у случајевима употребе с попридевљеним глаголским прилозима у којима је унутрашње значење само делимично измењено, као што су: *мање звечећа* валату,

вечишо носећа кучка и сл. Ова два примера нашли смо код два наша књижевника који се у овоме, како смо напред навели, углавном држе и принципа и оквира народног језика. Па ипак смо ове примере издвојили од осталих примера истих писаца и ставили их међу случајеве који онако како су употребљени као да немају свих услова за употребу с придевским функцијама. Али будући да је значење основног глагола у оба случаја добрим делом умерено, и да се утолико *звечећа* и *носећа* осећају правим придевима, сматрамо да за употребу њихову с одредницама како су употребљени не можемо казати да је противна природи народног језика у подједнакој мери као у осталим примерима с неизмењеним основним значењем глагола. Уколико се један овакав облик више осећа као придев, утолико су ознаке и допуне уза њ мања сметња његовој таквој употреби. А то исто смо већ констатовали и за придевску употребу ових облика у предикату.

Пошто у говорима народним ни у једном ни у другом од ових случајева нема облика глаголског прилога садашњег у придевској служби, уколико они нису добили све особине правих придева, јасно је да је књижевни језик овде отишао нешто даље од народног. Да ли због тога што би књижевници дотичне облике више од простог народа осећали као праве придеве? То свакако не, већ их писци, нарочито уколико се ради о случајевима у којима је значење основног глагола у већој мери умерено, осећајући потребу за њиховом придевском употребом, почињу свестрано третирати као придеве и дају им све већи број придевских својстава — између осталих и то да их као обичне придеве употребљавају у свим реченичним функцијама и да им, према потреби, додају прилошке одредбе и допуне као правим придевима. Овим путем је, уосталом, у књижевном језику дошло до знатног проширења појава попридевљивања облика глаголског прилога садашњег и у оним случајевима за које смо казали да им у народноме језику недостају услови за овај језички појав. А те смо случајеве, мислим, напред довољно јасно обележили.

М. Стевановић